

coherent speech skills, but also about gnosis, praxis, mnemonic and thinking processes and also emotional and volitional and motor regions.

The article also focused on the fact that many children with GUS inherent weakening, slowness of mental and physical development, which are often associated with residual organic pathology of the central nervous system. In order to prevent psycho-emotional overload of the children with GUS, teachers should take into account their physiological, personal characteristics, health and social situation of the development.

Only under the condition of comprehensive preparation of children for school, it is possible for children with GUS to adopt deliberately the new social and psychological position, to bring up positive attitudes to school education.

Key words: *general underdevelopment of speech; primary school children, preparation for studying at school.*

УДК 796.011.3 (075)

А. І. Кравченко, Д. І. Балашов
Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

РОЛЬ ГІМНАСТИЧНИХ ВПРАВ У КОРЕКЦІЙНІЙ РОБОТІ ЗІ СЛАБОЧУЮЧИМИ ДІТЬМИ

У статті висвітлено особливості фізичного розвитку дітей із вадами слуху. Обґрунтовано доцільність використання гімнастичних вправ у корекційній роботі зі слабочуючими дітьми. Висвітлено аналіз досліджень зазначеної проблеми вітчизняними та зарубіжними фахівцями з медичного, фізичного, педагогічного, психологічного, корекційно-реабілітаційного напрямів. У тексті публікації описано види гімнастичних вправ, які доцільно використовувати в роботі зі слабочуючими дітьми та їх роль у процесах корекції та профілактики порушень фізичного розвитку, а також визначено значення гімнастичних вправ у процесі навчання та виховання зазначеної категорії дітей.

Ключові слова: *гімнастичні вправи, слабчующі діти, фізичний розвиток, фізичне виховання, корекція, компенсація, реабілітація, профілактика.*

Постановка проблеми. У наш час постійно підвищується інтерес до проблеми освіти слабчующих дітей. Фізичне виховання дітей із порушеннями слуху є одним із важливих напрямів корекційно-педагогічної роботи, що знаходиться в тісному зв'язку з усіма іншими сторонами виховання та навчання.

Правильно організоване фізичне виховання створює основу для зміцнення здоров'я дітей, розвиває активність, підвищує працездатність, стає базою для успішного проведення корекційно-виховної роботи.

Важливого значення у фізичному вихованні слабчующих дітей надається використанню гімнастичних вправ. Проте це питання, на нашу думку, є не повною мірою дослідженим та недостатньо висвітленим у науково-педагогічній літературі.

Аналіз актуальних досліджень. Дослідження провідних вітчизняних та зарубіжних учених засвідчують про високі компенсаторні можливості дитячого організму (Н. Г. Байкіна, В. Л. Бондар, Р. М. Боскіс, Л. С. Виготський,

Т. О. Власова, О. П. Розова, В. Г. Григоренко, Н. Ф. Засенко, Т. В. Розанова, Б. В. Сермеев, В. М. Синьов, Ж. І. Шиф та ін.). Реабілітація здоров'я дітей із порушенням слуху, на їх думку, пов'язана з компенсацією порушень.

Питання оздоровчої, профілактичної, корекційної та дихальної гімнастики досліджувалися лікарями, психологами (К. М. Смирнов, Б. О. Березовський, Т. К. Виноградова, Ю. М. Заліська, С. І. Ломинога, В. М. Меликова, Т. Ф. Панченко, В. О. Селезньова, Р. Я. Снігирьова, Л. І. Трофімова та ін.). Проте й на сьогодні питання застосування гімнастичних вправ у роботі зі слабочуючими дітьми не втрачають своєї актуальності.

Мета статті – на основі аналізу теоретичних науково-педагогічних корекційно-реабілітаційних джерел і практичного досвіду висвітлити роль використання гімнастичних вправ у корекційній роботі зі слабочуючими дітьми.

Виклад основного матеріалу. Дослідження фізичного та моторного розвитку дітей раннього і дошкільного віку з порушеннями слуху (Р. Д. Бабенкова, А. А. Катаєва, А. А. Коржова, Н. А. Рау, Л. В. Рябова, Г. В. Трофімова й ін.) виявили деякі особливості, обумовлені зниженням слуху та порушенням діяльності вестибулярного апарату, що виникли в результаті важких захворювань.

У слабчующих і глухих дітей із рано придбаними чи уродженими недоліками слуху статичні та локомоторні функції відстають у своєму розвитку. На першому році життя в глухих дітей відзначається відставання в термінах утримання голови, запізнювання в оволодінні ходьбою. Сформовані рухи характеризуються порушенням координації, орієнтування в просторі, острахом висоти, сповільненістю і скутістю [2].

Найбільша своєрідність у розвитку рухових якостей у дошкільників із порушеннями слуху відзначається в рівнях швидкісних якостей і рівноваги. Слабчующі діти трирічного віку не виконують завдання на збереження статичної рівноваги, з якими справляються їх однолітки із нормальними слухом. Хоча в дошкільному віці в дітей із порушеннями слуху починається процес поліпшення стану рівноваги, різких змін не відбувається. Слабчующі діти за показниками якості рівноваги поступаються не тільки одноліткам із нормою розвитку, але й сліпим, слабозорим і розумово відсталим дітям [1, 6].

Багатьом слабчующим і глухим дітям притаманні порушення дрібної моторики (рухів пальців, артикуляційного апарату), що відбивається надалі на формуванні різних видів дитячої діяльності. При виконанні багатьох рухів, у тому числі й побутових, діти з вадами слуху створюють зайвий шум, неритмічні й уповільнені рухи. Це виявляється в неправильній ході, човганні ногами, некоординованих і неспритних рухах. Спостерігається асиметрія кроків, похитування корпусу, підвищена різкість рухів [1, 7].

Відсутність вербального спілкування в процесі формування рухів також є однією з причин, що знижують якість рухів. Негативний вплив на

моторний розвиток дошкільників із порушеннями слуху створює великий обсяг статичних навантажень, пов'язаний з безліччю занять у дитячому садку та вдома [1, 7].

На думку Г. В. Трофимової, гіподинамія – це одна з причин недостатнього розвитку деяких рухових якостей дошкільників із вадами слуху, що викликає і збільшує порушення постави та плоскостопість.

Фізичний розвиток глухих і слабочуючих дошкільників має деяку своєрідність, причинами цього є перенесені дитиною захворювання, соматичне ослаблення. У цих дітей відзначаються більш низькі в порівнянні з дітьми, що нормально чують, показники росту, маси тіла, окружності грудної клітки, м'язова слабкість, зниження тону м'язів, вегетативні розлади. У групі дітей із порушеннями слуху відзначаються великі індивідуальні розходження усередині однієї вікової групи.

Фізичне виховання дітей із порушеннями слуху спрямовано на охорону та зміцнення здоров'я, гармонійний фізичний розвиток, загартовування дитячого організму, розвиток потреби в руховій активності, формування основних рухів і рухових якостей, корекцію та профілактику порушень фізичного розвитку. У процесі роботи з фізичного виховання реалізуються як загальні з масовими дошкільними завдання, так і специфічні, обумовлені наявністю своєрідності у фізичному й моторному розвитку дітей з порушеннями слуху [2].

Ураховуючи, що для нормального фізичного та психічного розвитку дитині необхідна рухова активність, опанування основними рухами дуже важливе для дітей із порушеннями слуху. Він здійснюється як на заняттях, так і в самостійному повсякденному житті. Основними формами фізичного виховання в дошкільних закладах для дітей із порушеннями слуху є [3, 24]:

- ранкова гімнастика – сприятливо впливає на весь організм, підвищує його працездатність, формує правильну поставу, ходу, здійснює профілактику плоскостопості. У ранкову гімнастику включаються вправи відповідно до програмних вимог кожного року навчання. В основному це прості побудови, ходьба, біг, підскоки, рухливі ігри. Тривалість ранкової зарядки коливається від 4 до 12 хвилин, залежно від вікової групи дітей;

- заняття з фізичної культури – проводяться 2 рази на тиждень у спортивній залі з кожною групою. У молодшій групі тривалість заняття 15–20 хвилин, у середній – 25 хвилин, у старшій і підготовчій – 35 хвилин. Основні завдання кожного року навчання можна побачити в програмі дитячого садка. Програма включає і перелік основних видів руху: шиккування, ходьба, біг, стрибки, повзання, лазіння, перелізання, вправи з різними предметами і без них, коригуючі вправи (розвиток рівноваги, формування правильної постави, попередження плоскостопості);

- рухливі ігри – дозволяють стимулювати активну діяльність дітей під час занять. У молодшому дошкільному віці широко проводяться ігри-

наслідування тварин, птахів, відтворення руху машини, літака. Старші дошкільники охоче беруть участь в іграх, що включають елемент змагання. Це активує дітей, спонукає докладати вольові зусилля. У процесі проведення рухливих ігор у дітей із порушенням слуху розвивається і вдосконалюється точність рухів, формується реакція на словесний або звуковий сигнал, з'являється вміння діяти в групі однолітків з урахуванням ігрових правил;

- фізкультурні хвилинки – прекрасно знімають напругу під час занять, попереджають появу стомлення, підвищують працездатність. Вправи організуються педагогом і можуть виконуватися як разом із ним, так і самостійно;

- самостійна рухова активність дітей – здійснюється перед сніданком, між заняттями, на прогулянках, в години ігор, перед сном. Педагоги не повинні постійно гасити цю рухливість з метою наведення порядку та тиші в групах. Діти повинні рухатися. Дуже важливо правильно організувати та направити цю рухову діяльність.

Методика та зміст занять із фізичної культури в дитячих садах для дітей із порушеннями слуху розроблена Г. В. Трофімовою. Тут враховуються особливості як фізичного, так і моторного розвитку таких дітей [4, 121].

Заняття з фізкультури в спеціальних дитячих дошкільних установах включають в себе 3 частини:

1) вступну, яка готує організм дитини до фізичного навантаження, емоційно налаштовує його; сюди входять ігри на увагу, вправи з ходьби, бігу;

2) основну, яку складають вже більш складні загальнорозвиваючі вправи з предметами і без предметів, рухливі ігри;

3) заключну, яка включає в себе вправи з уповільненими рухами, що приводять організм дитини в більш спокійний стан [4, 122].

У процесі занять із фізичної культури особлива увага приділяється ходьбі. Вона включається в кожне заняття і сприяє формуванню в дітей стійкої ходи, правильної постави, координації рухів. Дошкільнята вчать ходити по одному, парами, групами. Стійкість у дитини тренується шляхом виконання вправ у ходьбі між предметами, переступання предметів (палиці, кубики, канат).

На заняттях з фізичного виховання дітей з порушеннями слуху широко проводиться корекційна робота, спрямована на усунення недоліків у руховому розвитку дітей і на формування словесного мовлення дітей.

Правильна постава відпрацьовується у процесі виконання вправ з положення лежачи на животі та на гімнастичній стінці. Завдання на розвиток рівноваги характеризуються зменшенням площі опори.

У спеціальних дошкільних установах застосовується цілий комплекс рухових гімнастичних вправ, що сприяють нормальному розвитку в дітей із порушенням слуху грудної клітки й органів дихання. Сюди входять голосові та рухові вправи, фонетична ритміка.

Учені давно помітили залежність розвитку усного мовлення від розвитку в цілому загальної моторики дитини. Точність рухів передпліччя та пальців руки, координація рухів обох рук відіграють значну роль у сприйнятті ритму. Саме тому в програму спеціальних дитячих садків із метою формування усного мовлення включена фонетична ритміка.

Фонетична ритміка – це виконання дитиною певних рухів у поєднанні з промовлянням різних складових мовлення: звуків, складів, слів і фраз. Тобто, дитина регулярно виконує тренувальні вправи для розвитку мовленнєво-рухового апарату, вчиться правильно сприймати й відтворювати ритміко-інтонаційну та складову структури слова [5, 36].

Одночасно із розвитком рухів здійснюється робота з розвитку слухового сприймання. Дитина вчиться розрізняти звукові сигнали та співвідносити їх із рухами. Приміром, акорд або удар барабана може служити сигналом до початку виконання вправ. Багато гімнастичних вправ обов'язково виконуються під музику. Діти вчать танцювати, співати пісні, грати під музику.

Необхідність проведення корекційно-оздоровчої гімнастики обумовлена спостереженнями за станом дітей у ранкові години прийому: деякі з них приходять загальмованими, млявими, інші надмірно збудженими та незосередженими. Ця гімнастика дозволяє отримати позитивний емоційний стан і хороший тонус на цілий день.

Гімнастика для стимуляції діяльності мовленнєвих центрів являє собою систему фізичних вправ для корекції мовлення. Сюди входять [5]:

1. Елементи логоритміки. Це рухи, які поєднуються з мовленнєвим супроводом (звуком, словом, фразою, віршами тощо); вони сприяють розвиткові мовленнєво-рухового та слухового аналізаторів, регуляції дихання, закріпленню рухових навичок і правильної вимови. Під час виконання цих вправ в ігровій формі діти ритмічно, красиво і без напруження рухаються;

2. Пальчикова гімнастика включає в себе активні вправи та ігри для пальців рук.

3. Артикуляційна гімнастика, що стимулює функції мовленнєвого апарату.

4. Дидактичні ігри на розвиток сенсомоторики.

Дана гімнастика є складовою частиною всіх навчальних занять.

Важливими компонентами гімнастичних занять є релаксація та психогімнастика.

Релаксація – використання спеціальних вправ, які допомагають розслабити м'язи рук, ніг, обличчя, тулуба. Вони дозволяють заспокоїти дітей і зняти м'язове й емоційне напруження, що є головною умовою для природного мовлення [5, 124].

Психогімнастика проводиться з метою відновлення та збереження емоційного благополуччя й попередження психічних розладів. До її складу входять ігрові завдання, елементи психологічних етюдів, виразної пантоміми, пластичні вправи.

Додаткові види занять (спортивні танці та аеробіка) організуються з метою збагачення і розвитку рухової сфери, а також наповнення її емоційно-виразним змістом.

Фізичним розвитком мають займатися всі співробітники освітнього закладу в тих чи інших формах, використовуючи вищеназвані види роботи.

Під час гімнастичних занять діти обов'язково повинні спілкуватися за допомогою словесного мовлення. Кожен новий рух спочатку показується дітям без словесного супроводу, вправа відтворюється дітьми за наслідуванням. Після того, як дошкільники добре засвоять рух, педагог знову показує знайомий рух, але вже промовляючи словесну інструкцію. Далі спочатку педагог промовляє словесну інструкцію і тільки потім відтворює рух. Надалі всі розучені дітьми рухи виконуються виключно за словесною інструкцією.

Мовлення вихователя також повинне підкорюватися певним вимогам. Воно повинно бути небагатослівним і включати в себе мінімум слів і фраз, які потрібні для точного виконання вправ.

Фізичне виховання, так чи інакше, зачіпає й моральне виховання дитини. Дошкільник, виконуючи різні вправи, виховує свою волю, загартовує характер. Колективні ігри та вправи формують у дитини дисциплінованість, уміння підкорюватися загальним правилам гри, здатність співвідносити свої бажання з бажаннями однолітка у грі або команді.

Важливе значення для сприятливого впливу гімнастичних вправ на організм дитини набуває її настрої. Дуже важливо, щоб вправи і рухливі ігри викликали в дітей тільки позитивні переживання. Це визначає нормальне протікання всіх фізіологічних процесів організму дитини: серцевої діяльності, дихання, процесів обміну. Тут багато залежить від вихователя, від його вміння взаємодіяти з дітьми, здатності підтримати дошкільника, коли щось не виходить з першого разу.

Методично вірно організована рухова активність допомагає організму дитини впоратися з багатьма захворюваннями та сформувати природні навички руху та дихання завдяки виконанню вправ, доведених до автоматизму [3].

Правильне носове дихання сприяє тренуванню дихальної мускулатури, покращує місцевий кровообіг, перешкоджає розростанню аденоїдних вегетацій, оберігає від переохолодження, сухості інфікування слизової оболонки носа, рефлекторно допомагає регуляції мозкового кровообігу. Вправи на відновлення носового дихання є профілактичними при захворюванні верхніх дихальних шляхів. При проведенні ігор із дітьми необхідно одночасно контролювати правильність постави та дихання.

Для профілактики бронхолегеневих захворювань необхідно зміцнювати м'язи грудної клітини, поясу верхніх кінцівок, м'язів живота, розвивати ритмічне дихання з поглибленим і спокійним видихом.

Формування правильної постави займає першорядне місце в дітей із порушеннями слуху. Порушення постави – частий супутник багатьох хронічних захворювань, що виявляються в загальній функціональній слабкості, гіпотонічному (зниженій напрузі тканин) стані м'язів [4, 45].

Дефекти постави негативно впливають на діяльність серця, шлунка, печінки, нирок. Основою профілактики та лікування порушень постави є загальне тренування організму дитини. У процесі проведення занять необхідно домагатися тренування навичок в утриманні голови й тулуба в правильному положенні, правильній ходьбі. Виробленню правильної постави допомагають вправи на координацію рухів, рівноваги. Вправи в іграх чергуються з дихальними вправами [2].

Учням цікаві вправи з предметами: ходьба по гімнастичній лаві з предметом на голові (мішечок з піском, книга тощо), ігри «Стійкий олов'яний солдатик», «Ластівка», «Маленький гімнаст» тощо. Дитині необхідно багаторазово показувати, що таке правильна постава безпосередньо на її тілі. Учитель повинен давати позитивні формулювання («Іди прямо», «Вище підборіддя» тощо.)

Плоскостопість найчастіше зустрічається у слабких, фізично погано розвинених дітей. Нерідко навантаження на склепіння стоп таких дітей виявляється надмірним. Зв'язки і м'язи стопи перенапружуються, розтягуються, втрачають пружні властивості. Склепіння стоп розплющуються, опускаються і виникає плоскостопість.

Стопа є опорою, фундаментом тіла, тому зміна форми стопи впливає не тільки на її функцію, а й змінює положення тазу, хребта. Це негативно позначається на поставі та загальному стані дитини. На гімнастичних заняттях підбираються вправи для зміцнення м'язового апарату гомілки і стопи, відновлення навичок правильної ходьби (стопи повинні стояти паралельно). Необхідно знати, що при вираженій плоскостопості слід виключити вправи та ігри, пов'язані зі стрибками та зістрибуванням з висоти.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Проблема використання гімнастичних вправ у роботі зі слабчучими дітьми є досить актуальною на сучасному етапі розбудови нашої країни. Вітчизняні та зарубіжні дослідники з цього питання підкреслюють ефективність зазначеної фізичної діяльності у процесах корекції та профілактики порушень фізичного розвитку дітей із вадами слуху, а також наголошують на їх важливому значенні у процесі навчання та виховання зазначеної категорії дітей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бабенкова Р. Д. Занятия по развитию движений у детей с нарушением слуха в дошкольных учреждениях : методические рекомендации / Р. Д. Бабенкова, Г. В. Трофимова. – М., 1973. – 32 с.
2. Гафиятуллина Г. Ш. Патогенетические особенности физического и психофизиологического развития слабослышащих детей [Электронный ресурс] / Г. Ш. Гафиятуллина, Е. В. Трофимова // Современные проблемы науки и образования. – 2013. – № 1. – Режим доступа : www.science-education.ru/107-8522.
3. Дубровский В. И. Лечебная физическая культура / В. И. Дубровский. – Москва, «Владос», 2004. – 144 с.
4. Хода Л. Д. Физическая реабилитация глухих детей 4–7 лет Республики Саха (Якутия) / Л. Д. Хода, В. К. Звездин. – Нерюнгри, 2001. – 160 с.
5. Частные методики адаптивной физической культуры : учебное пособие / под ред. Л. В. Шапковой. – М. : Советский спорт, 2003. – 145 с.

РЕЗЮМЕ

Кравченко А. И., Балашов Д. И. Роль гимнастических упражнений в коррекционной работе со слабослышащими детьми.

В статье освещены особенности физического развития детей с недостатками слуха. Обоснована целесообразность использования гимнастических упражнений в коррекционной работе со слабослышащими детьми. Освещен анализ исследований данной проблемы отечественными и зарубежными специалистами разных направлений. В тексте публикации описаны виды гимнастических упражнений, которые целесообразно использовать в работе со слабослышащими детьми и их роль в процессах коррекции и профилактики нарушений физического развития, а также определено значение гимнастических упражнений в процессе обучения и воспитания данной категории детей.

Ключевые слова: гимнастические упражнения, слабослышащие дети, физическое развитие, физическое воспитание, коррекция, компенсация, реабилитация, профилактика.

SUMMARY

Kravchenko A., Balashov D. The role of gymnastic exercises in therapy of hearing-impaired children.

The peculiarities of physical development of children with hearing impairments are under review in the article. Studies on this problem, domestic and foreign experts from the physical, pedagogical, psychological, correctional-rehabilitation areas have been analyzed. The authors argue that deaf and hearing-impaired children with early acquired or congenital impaired hearing static and locomotor functions are lagged behind in their development.

The greatest peculiarity in the development of motor skills in children with hearing loss is noted in the levels of speed and balance. Many hearing-impaired and deaf children have got typical disorders of fine motor skills (movements of fingers, vocal chords), which are reflected in the future on the formation of different types of kids' activities.

Nowadays there is constantly increasing interest in the education of hearing-impaired children. Physical education for children with hearing impairments is one of the most important directions of correctional-pedagogic work in close connection with all other sides of education and training. It is known that child's normal physical and mental development requires physical activity, moreover mastering the basic movements for children with hearing impairments is very important. For this with hearing-impaired children are held morning

exercises, classes in physical education, outdoor games, sports minute, and the time for children's independent motor activity also is set aside.

Physical education for children with hearing impairments are aimed at protecting and promoting the health, harmonious physical development, hardening the child's body, development of needs in motor activity, formation of the basic movements and motor skills, correction and prevention of violations of physical development.

The expediency of the use of gymnastic exercises in therapy with hearing-impaired children, the kinds of gymnastic exercises, which are used in work with hearing-impaired children are justified in the article. The voice and movement exercises, phonetic rhythms are included here.

The role of gymnastic exercises in the processes of correction and prophylaxis of diseases are defined in the text of the publication, and their importance for the process of education and upbringing of this category of children is identified.

Key words: *gymnastic exercises, deaf children, physical development, physical education, correction, compensation, rehabilitation, prevention.*